

Omhändertagande av kvinnor utsatta för våld i nära relation

Vårdprogram utarbetat i samarbete mellan Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid Akademiska sjukhuset och primärvården.

Kontaktpersoner

Åsa Witkowski, verksamhetschef för kvinnofridsenheten, NCK
018-611 28 01

Distriktsläkare Elisabeth Tönnesen, Eriksbergs vårdcentral, Uppsala
018-611 79 00

Vårdprogrammet är tänkt att ge basal vägledning vid handläggning av kvinnor över 18 år som utsatts för våld i nära relation (partnerrelaterat våld) och söker sjukhus eller primärvård i Uppsala län. Med våld menas fysiskt våld, psykiskt våld (till exempel i form av hot och trakasserier) samt sexuellt våld.

Vid akuta sexuella övergrepp hänvisas till Handbok – Nationellt handlingsprogram för hälso- och sjukvårdens omhändertagande av offer för sexuella övergrepp, samt Guide för omhändertagande efter sexuella övergrepp. Se www.akademiska.se/nck.

Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK, är ett kunskaps- och resurscentrum vid Uppsala universitet. Centrumet arbetar på regeringens uppdrag med att höja kunskapen om mäns våld mot kvinnor på nationell nivå och utveckla metoder för omhändertagande av våldsutsatta kvinnor. Den kliniska enheten vid Akademiska sjukhuset driver kvinnofridsmottagningen och den nationella stödtelefonen Kvinnofridslinjen. Kvinnofridsmottagningen har tidsbeställd mottagning vid ingång 18 på Akademiska sjukhuset måndag till fredag. Akuta besök tas emot direkt under våra mottagningstider.

För rådgivning i handläggningsfrågor under kontorstid – ring avdelningschef 018-611 29 97 eller sekreterare 018-611 27 92.

Under jouttid – ring Kvinnofridslinjen 020-50 50 50. Det är en nationell stödtelefonlinje som är öppen dygnet runt för våldsutsatta kvinnor och deras närstående.

Gun Heimer

Professor, överläkare, chef för Nationellt centrum för kvinnofrid – NCK

Innehåll

	Sid
1. Hälso- och sjukvårdens ansvar	5
2. Upptäcka och identifiera våld	5
3. Bemötande	6
4. Medicinskt omhändertagande och dokumentation vid våld	7
5. Rättsmedicinsk undersökning, rättsintyg	8
6. Polisanmälan, sekretess	9
7. Samverkan	9
8. Barnen	10
9. Länshänvisningar	10
10. Aktuella telefonnummer	11

1. Hälso- och sjukvården har ansvar för att våldsutsatta kvinnor får ett adekvat medicinskt och psykosocialt omhändertagande

Våldsutsatta kvinnor söker hälso- och sjukvården för akuta skador eller kroniska effekter orsakade av våld. Många skäms över sin situation och berättar inte spontant om våldet och det är därför viktigt att hälso- och sjukvårdens personal vågar fråga om våld och har en beredskap att omhänderta våldsutsatta kvinnor.

Akademiska sjukhuset har antagit en handlingsplan som innebär att alla kvinnliga patienter ska tillfrågas om våld. Se www.akademiska.se/nck

Det är lika viktigt att kvinnor som söker primärvården tillfrågas om våld. Det gäller dem som söker akut med skador men det är också viktigt att fråga kvinnor med kroniska svårbehandlade symtom eftersom det i denna grupp finns många med erfarenheter av våld.

2. Upptäcka och identifiera våld

Tänk på möjligheten att patienten har varit utsatt för våld vid nedanstående fynd:

Akuta skador

- Blåmärken, kontusioner, strypmärken, frakturer, stickmärken, brännskador, bortslitet hår.
- Skador på flera ställen på kroppen.
- Blåmärken av olika ålder kan tyda på upprepad misshandel.

Sena effekter

- Kronisk smärta och psykosomatiska symtom.
- Psykiska symtom som ångest, depression, självmordsbenägenhet, ätstörningar, missbruk.
- Posttraumatiskt stressyndrom.
- Sexuell dysfunktion.

Varningstecken

- Uppgiven orsak till skadan stämmer inte överens med skadans utseende.
- Tidigare akuta sjukvårdsbesök med oklar skadebild.
- Kvinnan har sökt upprepade gånger för diffusa åkommor.
- Kvinnan har väntat länge med att söka vård.
- Partnern är överbeskyddande, kontrollerande eller vägrar lämna kvinnan ensam.

Vanliga reaktionsmönster

- Svårigheter att genomgå gynekologisk undersökning eller urinkate-terisering efter sexuellt övergrepp.
- Svårigheter att genomgå rektalpalpation efter analt övergrepp.
- Ovanligt stark reaktion på undersökning av mun och svalg efter oralt övergrepp.
- Oförmåga att vistas i trånga utrymmen, till exempel i samband med datortomografi, efter att ha blivit fasthållen.

3. Bemötande

Våldsutsatta kvinnor känner ofta skuld och skam över sin situation. Ett gott bemötande är en förutsättning för att kvinnan ska känna tillit och våga berätta om våldet. Grunden för ett bra omhändertagande är att lyssna, fråga och tro på kvinnans historia. Tänk på att egna attityder som kan avläsas i kroppsspråket påverkar kvinnan.

- Prioritera handläggningen så att kvinnan slipper vänta.
- Ge möjlighet att tala i enrum utan eventuell medföljande partner.
- Använd auktoriserad tolk vid behov.
- Framhåll att frågor om våld är rutin i vården. Se sid 5.
- Fråga rakt på sak om kvinnan blivit slagen, knuffad, sparkad etc.
- Undvik att blanda in egna värderingar.
- Förmedla att det finns hjälp att få.

Det är vanligt att kvinnor som utsatts för våld inte identifierar sig som en "misshandlad kvinna". Ofta förringar kvinnan våldet och försvarar förövaren.

4. Medicinskt omhändertagande och dokumentation vid våld

Ta alltid en utförlig anamnes

Läkarundersökningen ska vara noggrann och omfatta hela kroppen. Undersökningen ligger till grund för en medicinsk bedömning av skadorna men den görs även för att säkra bevis och tjäna som underlag för utfärdande av rättsintyg. Graden av fysisk och psykisk skada samt behovet av behandling bedöms.

Under vissa förutsättningar kan en rättsmedicinsk undersökning göras, se Rättsmedicinsk undersökning, sid 8. Det är alltid viktigt att patienten undersöks i det akuta skedet och att såväl fysiska som psykiska skador bedöms och dokumenteras i journalen. Det händer att kvinnan uteblir från planerad rättsmedicinsk undersökning och att skadorna då aldrig blir dokumenterade vilket kan missgynna kvinnan i en framtida rättsprocess.

När en våldsutsatt kvinna kommer till en akutmottagning utförs dokumentationen av jourhavande läkare vid respektive klinik. Om kvinnan söker primärvården sker dokumentationen oftast på vårdcentralen.

Dokumentation

Hela kroppen ska undersökas och alla skador dokumenteras.

Beskriv

- Typ av skada – till exempel blåmärke, rivmärke, skärsår.
- Skadans storlek, form och färg.
- Lokalisation – använd kroppsmall.
- Fotografera med digitalkamera, använd måttband som appliceras invid skadan. Ta en översiktsbild samt närbilder. Ange höger eller vänster och kroppsdel.

Ny dokumentation kan behöva göras senare då blåmärken framträder tydligare efter någon till några dagar.

Spårsäkring

Topsprov för DNA-analys kan tas med en bomullspinne fuktad med NaCl-lösning från besudlingar – till exempel blod, saliv. Ange lokal.

För utförlig beskrivning av dokumentationen, se Handbok – Nationellt handlingsprogram för hälso- och sjukvårdens omhändertagande av offer för sexuella övergrepp. www.akademiska.se/nck.

Behandling

Om kvinnan behöver sjukhusvård vårdas hon på den klinik som är relevant för skadan.

Kvinnan ska erbjudas samtalskontakt på kvinnofridsmottagningen. Efter telefonkontakt kan patienten vid behov oftast erbjudas tid samma dag under vardagar. Under jourtid hänvisas till Kvinnofridslinjen.

Efter det akuta omhändertagandet påbörjas det psykosociala behandlingsarbetet på kvinnofridsmottagningen eller inom primärvården, vid psykiatrisk öppenvårdsmottagning eller på beroendekliniken. Behandlingen omfattar kristerapi, motiverande och stödjande samtal och syftar till en förändringsprocess.

Ibland behövs mer djupgående behandling som psykoterapi, gruppterapi eller specialbehandling vid posttraumatiskt stressyndrom.

5. Rättsmedicinsk undersökning, rättsintyg

Om händelsen är polisanmäld kan polisen begära rättsmedicinsk undersökning. Den utförs av rättsläkare som även utfärdar rättsintyget. Kvinnofridsmottagningen har ett speciellt avtal som innebär att patienten kan remitteras för rättsmedicinsk undersökning även om inte polisanmälan gjorts.

Ofta skrivs rättsintyget av rättsläkare eller läkare som har avtal med Rättsmedicinalverket utifrån journalanteckningar och det är därför mycket viktigt att de är noggrant utförda. Den undersökande läkaren kan anmodas att utfärda rättsintyg när undersökningen är svår att utföra i efterhand som till exempel när en skada suturerats.

Det är lika viktigt att dokumentera noggrant även om händelsen inte är polisanmäld. Dels kan polisanmälan göras i efterhand, dels kan bevis på upprepade mindre grova misshandelstillfällen vara avgörande vid åtal för brottet grov kvinnofridskränkning.

Rättsintyg

Rättsintyg är ett skriftligt medicinskt utlåtande som endast utfärdas efter begäran från polis eller åklagare i samband med en brottsutredning eller rättegång. Begäran ska vara skriftlig och ange de specifika frågeställningar som rättsintyget ska besvara. Den lag som trädde i kraft den 1 januari 2006 innebär att utfärdande av rättsintyg begränsas till ett fåtal läkarspecialiteter.

Se Handbok – Nationellt handlingsprogram för hälso- och sjukvårdens omhändertagande av offer för sexuella övergrepp.

6. Polisanmälan, sekretess

Motivera till polisanmälan och erbjud stöd under rättsprocessen. Om inte kvinnan vill polisanmäla kan man i fall där påföljden är mer än ett års fängelse frångå sekretessen och anmäla från vårdens sida.

Vid tveksamhet kan polis eller åklagare rådfrågas utan att kvinnans identitet röjs. Se Sekretessgenombrott i Handbok – Nationellt handlingsprogram för hälso- och sjukvårdens omhändertagande av offer för sexuella övergrepp.

7. Samverkan

Genom god samverkan mellan hälso- och sjukvården, polis, socialtjänst och ideella organisationer som kvinnojour och brottsofferjour kan stödinsatserna förstärkas och kvinnan få den hjälp hon behöver.

Hon ska ge sitt samtycke och får i egen takt bestämma vilka kontakter som ska tas. Det är viktigt att kvinnan så snart som möjligt känner att hon själv har kontroll över situationen.

I socialtjänstlagen betonas kommunernas skyldighet att bistå våldsutsatta kvinnor.

8. Barnen

Barn som växer upp i familjer där våld förekommer påverkas i så hög grad att de betraktas som brottsoffer. Sjukvårdspersonal har skyldighet att anmäla till socialtjänsten om de får kännedom om att ett barn far illa. Socialtjänstlagen 2001:453, 14 kap §1.

Anmälan sker till respektive distriktsnämnd inom socialförvaltningen. Under jourtid kontaktas socialjouren.

För barn som bevittnat våld i hemmet finns Uppsala kommuns verksamhet Trappan.

9. Lëshänvisningar

Väldutsatta kvinnor – samhällets ansvar. Heimer, Sandberg, Studentlitteratur 2008.

Information från NCK:

www.akademiska.se/nck www.nck.uu.se

Kvinnofridslinjen www.kvinnofridslinjen.se

Handbok – Nationellt handlingsprogram för hälso- och sjukvårdens omhändertagande av offer för sexuella övergrepp

10. Aktuella telefonnummer

Akademiska sjukhuset	018-611 00 00 vx
Brottsofferjouren, Uppsala	018-10 65 00
Brottsoffermyndigheten, Umeå	090-70 82 00
Famnen <i>Kommunens resursteam för ungdomar som lever i mångkulturella familjer</i>	018-727 52 47, 076-101 99 97
Kvinnofridslinjen	020-50 50 50
Uppsala kvinnojour	018-10 10 49
Kvinnojouren Olivia, Bålsta	0171-562 00, 0736-24 03 09
Kvinnojouren Gertrud, Enköping	0171-44 02 42
Kvinnojouren Liljan, Tierp-Älvkarleby	0293-100 22
Kvinnojouren Sala-Heby	0224-182 89
Kvinnojouren Freja, Östhammar	018-13 90 00
Nationellt centrum för kvinnofrid, <i>www.akademiska.se/nck, www.nck.uu.se</i>	018-611 29 97, 018-611 27 92
Polismyndigheten i Uppsala län	Akut 112 Ej akut 114 14
Siri <i>Uppsala kommuns skyddade boende</i>	018-727 83 00,
ROKS <i>Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige</i>	08-442 99 30
SKR <i>Sveriges Kvinnojourers Riksförbund www.kvinnojour.com</i>	08-642 64 01

Socialtjänsten i Uppsala 018-727 14 00
Individ- och familjeomsorg, Uppsala kommun

Socialjouren (från kl 16) 018-15 00 00

Distriktsnämnder Uppsala

Gamla Uppsala 018-727 57 50

Gottsunda 018-727 61 60

Nordvästra 018-727 14 00

Sydvästra 018-727 55 00

Östra 018-727 14 00

Socialtjänsten Enköpings kommun 0171-62 51 25

Socialtjänsten i Heby kommun 0224-360 00 vx

Socialtjänsten Håbo kommun 0171-525 00 vx

Socialtjänsten i Knivsta kommun 018-34 70 00 vx

Socialtjänsten i Tierps kommun 0293-181 90

Socialtjänsten i Älvkarleby kommun 026-83 000 vx

Socialtjänsten i Östhammars kommun 0173-862 19

SKL Statens kriminaltekniska laboratorium 013-24 14 00

Tolkjänst

Uppsalatolkarna AB 018-10 77 10

Semantix 0770-45 74 00

eller via kommunens växel 018-727 00 00

Vårdprogrammet finns på Akademiska sjukhusets intranät
Sjukvård/Vårdprogram och på www.akademiska.se/varprogram

Häftet beställs från info@nck.uu.se eller från
Blå rummet, 018-611 30 07, blarummet@akademiska.se

Tryck: Landstingstryckeriet, april 2010